

Адлюстраванне нацыянальна-гістарычнай самабытнасці ў вобразнай сістэме раманаў Умберта Эка і Уладзіміра Караткевіча

УДК 821.161.3.09Караткевіч+821.131.1.09Эка

Людміла ІКОННІКАВА,
кандыдат філалагічных
навук

Людміла ІКОННІКАВА. Адлюстраванне нацыянальна-гістарычнай самабытнасці ў вобразнай сістэме раманаў Умберта Эка і Уладзіміра Караткевіча. У артыкуле разглядаюцца спосабы і прыёмы адлюстравання нацыянальна-гістарычнага каларыту ў мастацкай прасторы твораў. На падставе кампаратыўнага аналізу раманаў У. Эка «Імя ружы» і У. Караткевіча «Хрыстос прызямліўся ў Гародні» вылучаюцца агульныя і адметныя падыходы пісьменнікаў да стварэння вобраза Сярэднявечча і перадачы нацыянальна-характэрных асаблівасцей жыцця адзначанай эпохі. Асобнае месца адводзіцца пытанню нацыянальнага і выяўленню спецыфікі ўвасаблення гэтай катэгорыі ў літаратуры.

Ключавыя словы: гістарычны раман, гістарычны час, гістарычная рэальнасць, Сярэднявечча, катэгорыя нацыянальнага, У. Эка, У. Караткевіч.

Lyudmila KONNIKOVA. Reflection of national and historical identity in the figurative system of novels by Umberto Eco and Vladimir Korotkevich. The article examines the methods and techniques the two writers used to convey national and historical uniqueness in their works. Based on the comparative analysis of the novels *The Name of the Rose* by Umberto Eco and *Christ Landed in Grodno* by Vladimir Korotkevich, the author of the article identifies common and distinctive approaches to depicting the Middle Ages and the ways of life in the Medieval period by the two writers. The author focuses on unique national features and the way they are presented in literature.

Keywords: historical novel, historical time, historical reality, Middle Ages, national identity category, Umberto Eco, Vladimir Korotkevich.

Адна з асноўных місій мастацтва заключаецца ў асэнсаванні і адлюстраванні нацыянальнага каларыту і культурна-гістарычнай рэальнасці ва ўсёй яе шматпланавасці. Літаратура як складовая частка нацыянальнай культуры выступае крыніцай захавання і перадачы звестак аб унікальных і самабытных якасцях пэўнага народа. Нацыянальныя ўласцівасці, рысы характару складваюцца гістарычна, у працэсе эканамічнага і культурнага развіцця, фарміравання традыцый, станаўлення палітычнага ладу, ідэалогіі. Варта звярнуць увагу, што

[ПРА АЎТАРА]

ІКОННІКАВА Людміла Уладзіміраўна.

Нарадзілася ў г. Лунінцы. Скончыла Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна (2007), магістратуру Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (2009) і аспірантуру Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (2012).

З 2012 па 2019 год – малодшы навуковы супрацоўнік аддзела беларускай літаратуры XX і XXI стагоддзяў Цэнтра

даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры, з 2020 года – вучоны сакратар філіяла «Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы» гэтага цэнтра.

Кандыдат філалагічных навук (2021).

Аўтар больш як 20 навуковых прац, у тым ліку адной манаграфіі.

Сфера навуковых інтарэсаў: беларуская проза і драматургія другой паловы XX – пачатку XXI стагоддзя.

катэгорыя нацыянальнага не з'яўляецца ўласна эстэтычнай, бо знаходзіцца ў кампетэнцыі розных навуковых дысцыплін (паліталогіі, філасофіі, сацыялогіі, гісторыі, літаратуры і інш.). Літаратуразнаўцаў цікавіць не столькі ўласна нацыянальнае, колькі яго ўвасабленне на палатне літаратурна-мастацкага твора. Як адзначае даследчык А.М. Андрэеў, пытанне нацыянальнага ў літаратуры «варта разглядаць з улікам спецыфікі эстэтычнага як формы грамадскай свядомасці. Нацыянальнае само па сабе не з'яўляецца формай грамадскай (такім чынам, і індывідуальнай) свядомасці. Нацыянальнае з'яўляецца пэўнай уласцівасцю псіхікі і свядомасці, уласцівасцю, якая „афарбоўвае“ ўсе формы грамадскай свядомасці» [1, с. 89]. Далей навуковец падкрэслівае, што «нацыянальная самабытнасць складаецца з сацыякультурных і маральна-псіхалагічных асаблівасцей (агульнасці працоўных працэсаў і навыкаў, звычаяў і, далей, грамадскага жыцця ва ўсіх яго формах: эстэтычнай, маральна-рэлігійнай, палітычнай, прававой і інш.), якія фарміруюцца на аснове прыродна-кліматых і біялагічных фактараў (агульнасці тэрыторыі, прыродных умоў, этнічных асаблівасцей і г. д.). Усё гэта прыводзіць да ўзнікнення нацыянальнай характэрнасці жыцця людзей, да ўзнікнення нацыянальнага менталітэту (цэласнага комплексу прыродна-генетычных і духоўных уласцівасцей)» [1, с. 89–90]. Такім чынам адбываецца фарміраванне нацыянальных характараў, праз якія і выяўляецца катэгорыя нацыянальнага ў мастацкай прасторы твора.

Літаратура выступае не толькі сродкам спасціжэння рыс характару асобы, пэўнай сацыяльнай групы ці рэлігійнай супольнасці, жыхароў буйных геаграфічных рэгіёнаў ці цэлага народа, яна з'яўляецца мастацкім падмуркам для вывучэння гістарычных эпох. У мастацкай рэчаіснасці твора адлюстравана культурна-гістарычная спецыфіка пэўнага народа з уласцівым яму тыпам свядомасці (менталітэтам), культурнымі традыцыямі, формамі зносін, бытавым укладам, народнымі звычаямі. У творы мастацтва немінуца ўваходзяць такія рэаліі жыцця тых ці іншых народаў і эпох, як земляробчая праца і паляванне, чыноўніцкая служба і гандаль, палацавы і царкоўны ўжытак, баі быкоў і дуэлі, навуковая дзейнасць; у іх праламляецца таксама нацыянальна спецыфічны рытуальна-абрадавы бок жыцця, яго этыкетнасць і цырыманіяльнасць. Па сутнасці, у любым творы літаратуры можна знайсці кодавыя элементы культуры, адбіткі эпохі. Адсюль вынікае мэта нашага даследавання, якая заключаецца ў выяўленні нацыянальна-гістарычнай самабытнасці мастацка-вобразнай сістэмы раманаў «Імя ружы» Умберта Эка і «Хрыстос прыязміўся ў Гародні» Уладзіміра Караткевіча.

У аснову артыкула пакладзены кампаратыўны аналіз згаданых вышэй твораў. Лінгвіст і літаратуразнавец В.М. Жырмунскі адзначае, што «параўнанне не знішчае спецыфікі вывучаемай з'явы (індывідуальнай, нацыянальнай, гістарычнай); наадварот, толькі з дапамогай параўнання, гэта значыць устанавлення падабенстваў і адрозненняў, можна дакладна вызначыць, у чым заключаецца гэтая спецыфіка» [2, с. 5]. Пра перспектывнасць названага метаду гаворыць і наступнае выказванне навукоўца: «ніводная вялікая нацыянальная літаратура не развівалася па-за жывым і творчым узаемадзеяннем з літаратурамі іншых народаў, і тыя, хто думае ўзвысіць сваю родную літаратуру, сцвярджаючы, быццам яна вырасла выключна на мясцовай нацыянальнай глебе, тым самым выракаюць яе не „на бліскучую ізаляцыю“, а на правінцыяльную вузкасць» [2, с. 71]. З гэтай прычыны вынікаюць важкасць і значнасць выяўлення агульных і адметных прынцыпаў пабудовы нацыянальнай мастацка-вобразнай сістэмы гістарычнага рамана.

Мастацкае засваенне падзей мінулага – працэс, непасрэдна звязаны з ідэйным і эстэтычным выхаваннем чалавека на сучасным этапе развіцця грамадства. Праз адлюстраванне пэўнай гістарычнай эпохі і суадноснага ёй грамадскага ўкладу ствараецца паўнаватарскі малюнак жыцця адпаведнага перыяду. Аб'ектывнасць мастакоўскай інтэрпрэтацыі дасягаецца звычайна праз зварот да помнікаў старажытнага пісьменства – летапісаў і хронік, якія зафіксавалі падзеі мінулага. Адсюль важным з'яўляецца канкрэтызацыя хронасу твора.

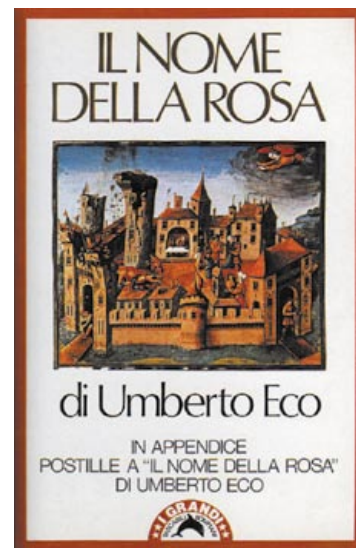
Аб'ектывная суаднесенасць з пэўнымі сацыяльна-гістарычнымі каардынатамі ці сам іх выбар выступае неад'емным атрыбутам самаідэнтыфікацыі любога грамадскага фарміравання, своеасаблівай перадумовай суб'ектнага самавызначэння. Адносна канкрэтнасці часу дзеяння ў раманах У. Эка не ўзнікае пытанняў, бо аўтар уводзіць у тэкст дакладную дату: «Спадобіў мяне Уладыка нябесны стаць пільным сведкам спраў, якія рабіліся ў абацтве, якога імя цяпер змаўчым дзеля дабрыні і міласэрнасці, пры сканчэнні года Гасподняга 1327, калі

ўвайшоўшы імператар Людовік у Італію рыхтаваўся, згодна промыслу Усявышняга, пасароміць подлага ўзурпатора, хрыстапрадаўца і ерасіарха, які ў Авіньёне сорамам пакрыў святое імя апостала (гэта пра грэшнага душой Якава Кагорскага, яму ж бязбожнікі пакланяліся як Яну XXII)» [3, с. 15–16]. Акрамя таго, у рамане робіцца своеасаблівы гістарычны экскурс – дэтальнае апісанне папярэдніх гістарычных падзей, што маюць на мэце даць характарыстыку агульнаму становішчу спраў у краіне, на фоне якіх разгортваюцца падзеі ў абацтве: перанясенне апостальскага прастола з Рыма ў Авіньён у пачатку XIV стагоддзя Папам Кліментам V; 1314 год – абранне вярхоўным уладаром імперыі адразу дзвюх асоб – Людовіка Баварскага і Фрэдэрыка Аўстрыйскага (канфлікт быў завершаны пры дапамозе сілы, калі Фрэдэрык Аўстрыйскі быў узяты ў палон яго апанентам): «На адну карону два імператары і адзін папа на два прастолы – вось ён, ачаг страшэннай у свеце звады» [3, с. 16]; 1316 год – Папам становіцца Якаў Кагорскі (Ян XXII).

Сярэднявечная Еўропа знаходзілася пад уплывам каталіцкай Царквы, якая была магутнай эканамічнай і палітычнай сілай. Папства імкнулася рэгуляваць не толькі рэлігійнае жыццё, але і свецкую ўладу, яно ўмешвалася ў справы дзяржаў, а часам і ў асабістае жыццё манархаў. Моц Царквы заснавана на буйным землеўладанні. Зразумела, што такое становішча знаходзіць непасрэднае адлюстраванне ў мастацкім творы, які апісвае падзеі таго часу. У. Эка ў рамане дае падрабязнае апісанне абацтва і яго ладу, рэканструюецца аўтарам і жыццё насельнікаў манастыра: ідзе выразны падзел на гадзіны (даецца расклад службаў, што рэгулююць жыццё манахаў). Прыводзяцца ў тэксце і карты, якія ўжываюцца з мэтай надання твору гістарычнай дакладнасці.

Дзякуючы апісанню аднаго абацтва ў чытача з'яўляецца магчымасць не толькі ўзнавіць архітэктuru пэўнай пабудовы, але і ў цэлым атрымаць уяўленне аб тым, як выглядалі не толькі абацтвы ў Італіі, але і сярэднявечныя замкі: «...абацтва ўстала перад намі. Мяне ўразіла не таўшчыня сцен – такімі сценамі агароджваліся манастыры ва ўсім хрысціянскім свеце, – а велічэзнасць пабудовы, якая, як я даведаўся пазней, і была Храмінай. Васьмікутнае збудаванне збоку выглядала чатырохкутнікам (самая дасканалая з фігур, якая адлюстроўвае стойкасць і непрыступнасць Града Божага) <...>. Тры паясы вокнаў паведамлялі патройны рытм яе вертыкалі, таму, застаючыся на зямлі фізічным квадратам, у небе будынак утвараў спірытуальны трохкутнік. Падышоўшы бліжэй, я ўбачыў, што на кожным куце квадратнага падмурка стаіць вежа-сяміграннік, з сямі бакоў якой пяць звернутыя вонкі, такім чынам чатыры бакі вялікага васьмікутніка ператвораныя ў чатыры малыя сяміграннікі, якія звонку ўяўляюцца пяціграннікамі <...>. Велічынёй і планам Храміна была падобная на бачаныя мною пазней у паўднёвых краях Італіі замак Урсіна і замак Даль Монтэ, але была яшчэ больш непрыступнай, і нясмеласць ахоплівала ўсякага падарожніка, які ішоў да абацтва» [3, с. 27–28]. Тут варта зрабіць рэмарку пра тое, што ўсе гэтыя лічбы і фігуры, якія выкарыстоўваюцца пісьменнікам для апісання будынка бібліятэкі, маюць сімвалічны сэнс, гэта своеасаблівыя сяміятычныя знакі, прачытанне якіх адсылае да біблейскага сімвалізму: напрыклад, лічба тры можа чытацца як Святая Троіца (Айцец, Сын і Святы Дух) ці колькасць дароў, што былі прынесены нованароджанаму Хрысту, акрамя таго, гэта лічба сімвалізуе душу.

Абацтва ўяўляе цэласны механізм, які можа поўнасю забяспечыць існаванне ўсіх сваіх жыхароў: «Направа ад царквы ішлі іншыя будынкi, павернутыя да яе спінай, і ўтваралі царкоўны двор: як заведзена, спачывальні, дом абата і лякарня-прытулак, куды нас з Вільгельмам і даставілі, правёўшы праз шыкоўныя фруктовыя сад. Направа ад дарогі, на далёкім краі лужка, уздоўж паўднёвай сцяны і затым уздоўж усходняй, паварочваючы за царкву, цягнуліся ланцугом службы і людскія: стайні, млыны, масладавальні, свірны і склепы, а таксама нейкае жыллё, якое, па ўсёй верагоднасці, павінна было аказацца домам паслушнікаў» [3, с. 32–33]. Па сутнасці, абацтва – гэта зменшаная мадэль не толькі Свяшчэннай Рымскай імперыі, але і сучаснага свету.

У творы адсутнічаюць апісанні вопраткі, затое даюцца падрабязныя апісанні ўбранства абацтва, побыту, заняткаў. Важнай і адметнай рысай жыцця ў манастыры з'яўляецца статутная рэгламентацыя часу па літургічных гадзінах. Згодна з сярэднявечнай летапіснай традыцыяй, раман У. Эка падзяляецца на дні, якія складаюць главы. Адпаведна, главы складаюцца з літургічных гадзін, што павінна садзейнічаць стварэнню эфекту даўніны. Разам з тым, гэты прыём выкарыстоўваецца з мэтай раскрыць спецыфічнасць вымярэння часу, якое накладвае свой адбітак на будні мясціны.

Згодна з існуючым статутам, браты-манахі знаходзяцца ў роўных умовах адзін перад адным. Аднак у абацтве ёсць тыя, якія толькі рыхтуюцца да прыняцця манаства. Яны ніжэйшыя чынам і выконваюць пэўныя абавязкі (паслушэнства). Іх можна аднесці да вучняў, якія маюць сярод манахаў сваіх настаўнікаў. Ніжэй за паслушнікаў – чэлядзь. Гэта людзі, што працуюць пры абацтве па дамове або нясуць даўгавую павіннасць (канюшыя, аўчары, прыслуга). Таму казаць аб статутнай роўнасці можна толькі ўмоўна, бо ў абацтве ў залежнасці ад пасады (узроўню паслушэнства перад Богам) выбудоўваецца іерархія.

Вярхоўнай кіруючай асобай з'яўляецца абат, які бласлаўлены вышэйшым кіраўніцтвам царквы і займае сваю пасаду пажыццёва. Яго непасрэдны абавязак – захоўванне святых рэліквій, скарбаў і казны манастыра. Пасля яго смерці гэту пасаду атрымлівае ў спадчыну бібліятэкар – захавальнік і збіральнік бібліятэкі. Бібліятэкар выбірае сабе вучня, які ў будучым зойме яго месца. Пасаду келара (кіраўніка гаспадарчай часткі жыцця манастыра, у тым ліку адказнага за сельскагаспадарчыя працы і гандаль) займае манах, бласлаўлены на гэту пасаду абатам. Існуюць у абацтве і розныя спецыялісты (лекар, каваль і інш.), якіх таксама бласлаўляе на асобны профіль работ абат. Разам з тым, пры больш дэталёвым разглядзе відаць умоўнасць структуры абацтва, апісанага У. Эка, бо фактычнай уладай валодаюць бібліятэкар і келар, а не абат. Менавіта пад кіраўніцтвам келара знаходзіцца большасць браціі і ўся чэлядзь (150 чалавек чэлядзі на 60 братоў). Акрамя гэтага, на сезонныя сельскагаспадарчыя работы келар наймае дадаткова сялян з бліжэйшых вёсак, сам вядзе бухгалтэрыю і адказвае за ўсе гаспадарчыя выдаткі.

Такое апісанне дае дакладнае ўяўленне аб гістарычнай эпасе. Разам з тым, для стварэння каларыту У. Эка выкарыстоўвае лексічныя і стылістычныя прыёмы. Лексіка рамана насычана архаізмамі і выказваннямі на лацінскай мове: «Аднак днесь ея бачым токма per speculum et in aenigmate, і оная ісціна, перш чым явіць аблічча перад аблічча наша, выяўляецца ў слабых рысах» [3, с. 15], у тэксце ўжываюцца назвы дэкрэталіяў (Cum inter nonnullos, Exiit de paradiso, Exiit qui seminat), прац, паэм (Arbor vitae crucifixe), градуалаў (Sederunt) і г. д., гэта, у сваю чаргу, пашырае магчымасці раскрыцця нацыянальнага каларыту ў рамане, бо ў XIV стагоддзі ў Італіі ў розных сферах шырока выкарыстоўвалася латынь. Акрамя таго, у рамане прыводзяцца разнастайныя цытаты (напрыклад, з Бібліі), спасылкі і алузіі.

Адносна рамана «Хрыстос прыямліўся ў Гародні» адразу адзначым, што пры апісанні падзей У. Караткевіч не імкнецца да дакладнай даціроўкі, як гэта заўважаецца ў папярэднім творы, час дзеяння вызначыць досыць складана. Беларускі пісьменнік для абмалёўкі гістарычнай абстаноўкі карыстаецца прыёмамі знешняга апісання стракатага насельніцтва тагачаснай Беларусі, асабліва сцэнай архітэктурнай забудовы. Мова твора насычана не толькі вялікай колькасцю метафар, эпітэтаў і сімвалаў, але і шматлікімі гістарызмамі.

Караткевіч перадае дух і каларыт эпохі праз разгорнутую сістэму вобразаў-персанажаў, якімі густа населены раман. І акрамя індывідуалізаваных герояў-прадстаўнікоў розных сацыяльных слаёў (духавенства, мяшчане, рамеснікі, сяляне) у творы, зыходзячы з законаў таго часу, жывуць тысячы безназоўных персанажаў, жыхароў сярэднявечнай Беларусі. Раман «Хрыстос прыямліўся ў Гародні» вылучаецца значнай колькасцю масавых сцэн, у ім «гучыць чалавечае шматгалоссе, за якім чытачу адкрываецца шырокая панарама складанай і супярэчлівай эпохі XVI стагоддзя» [4, с. 52].

Для стварэння мастацкага вобраза беларускага Сярэднявечча пісьменнікам па-майстэрску выкарыстаны этнаграфічна-бытавы і фальклорныя кампаненты. «Праніклівая гістарычная інтуіцыя дазволіла У. Караткевічу па-майстэрску „рэканструяваць“ самабытнасць народнага быцця беларускай мінуўшчыны» [5, с. 544], што

ўвасоблена мастаком у рэаліях побыту розных сацыяльных слаёў беларускага грамадства таго часу. Адсюль відавочна імкненне беларускага пісьменніка не абмяжоўвацца толькі нейкім адным грамадскім класам, як гэта назіралася ў рамане У. Эка, а стварыць паўнаважны малюнак эпохі.

На старонках рамана даецца падрабязнае апісанне гродзенскага замка, які знаходзіцца ў запусценні, асабліва гэта датычыцца муроў: «з паўтарасажнёвых муроў выпадалі і каціліся ў Нёман камяніскі, трушчыліся пад цяжарам валунных слаёў слаі цэгля (муры былі, як слоены пірог: слой каменных брылаў – слой цэгля), вежы (чатыры квадратныя і адна круглая, па імя Зафея) былі запушчаныя, выраслі на іх малыя бярозкі, лебяды і іншая дрэнь» [6, с. 30]. Далей ідзе апісанне самога замка: «І ўсё ж цытадэль была страшная. Стральчатая гатычныя вокны палаца, грыфельныя муры, вострыя дахі са свінцовай чарапіцы, зялёная і смярдзучая вада бяздонных равоў, вузкія, як шчыліны, байніцы верхняга і ніжняга бою. Ля Саляной вежы – камяністы, касталомны зрыў да ракі» [6, с. 30]. Сустрадаюцца выявы манастыроў (Машкаўскага, Барысаглебскага), назвы зброі, адзення і ежы, малюнкi правадзення рытуалаў суда рымска-каталіцкай царквой, дзеянні інквізіцыі.

Вялікая ўвага ў рамане надаецца архітэктуры і помнікам дойлідства, з акцэнтацыяй на характэрных для Сярэднявечча рысах барочнага і гатычнага стыляў, а таксама апісаннем жылля сялян і шляхты. Сацыяльная афарбаванасць пры апісаннях узмацняецца пры дапамозе каляровай гамы: калі ўвага завастраецца на беднасці народа – фарбы цёмныя, а шляхецкае жыллё прадстаўлена ў светлых тонах: «Шляхецкі хутар трохі наводшыбе ад вёскі Вераскава быў багаты. Адрыны, стайні, дрывотні, бясконцыя гумны, млын-вятрак. Вялізная дубовая хата пад тоўстай шматгадовай страхой. На адхоне да самай ракі цягнуліся, снежна бялелі на зялёнай траве палосы палатна. <...> Хата з вышараванымі сценамі палілася па-беламу. Вісела над ложкам багатая зброя» [6, с. 261–262].

Немалаважнае месца займае апісанне адзення. Напрыклад, у духавенства «пурпурная кардынальская мантыя», «шэрая дамініканская» і «ліловая праваслаўная расы», з-пад якіх «выглядалі кальчужныя каўняры, пад плашчамі былі залочаныя латы з сонцам на грудзях» [6, с. 14]. Гродзенскія дзяўчаты апрануты ў тыповую вопратку: «чырвоныя, блакітныя, аранжавыя кабаты-шнуроўкі, андаракі – як вясёлка. Істужкі, рознакаляровыя кабцікі на нагах» [6, с. 221], а вясковыя жыхары – у вышытыя кашулі і скураныя поршні. Адпаведная дэталізацыя і пры апісанні зброі, ежы і напояў, штодзённых заняткаў. Аўтар называе распаўсюджаныя ў той час прафесіі: разьбяры, батлейшчыкі, каты, вясчалнікі, валыншчыкі, рамеснікі, гандляры, маляры, магершчыкі, кацельшчыкі, саладоўнікі, сталяры і інш.

Караткевіч па-майстэрску апісвае сярэднявечны мясцовы каларыт-побыт, традыцыі, аксесуары, архаічны стыль паводзін і думак. Вось, напрыклад, апісанне зброі таго часу: «Елянцовыя – палескія, цісавыя – заходнія і страшныя беларускія лукі з двух змацаваных рагоў шэрага ляснога быка, калчаны-тулы, пішчалі; гіганцкія, у чалавечы рост, двухручныя мячы з хвалепадобным або прамым лязом, без піхваў, бо з іх немагчыма выцягнуць самому лязо такой даўжыні; мячы сярэдняй даўжыні і кароткія корды. Азіяцкія, прамыя, як меч, шаблі і шаблі булатныя, змеепадобныя; персідскія, вузкія, якаер, і вострыя, як джала; турэцкія ялмані са сталлю, якая ідзе блакітнымі зорчакмі; ятаганы, падобныя на сярпы і прызначаныя, як і сярпы, для ўдару ўвагнутым бокам; прыдняпроўскія беларускія дзіды паўтарачнай даўжыні і таму прызначаныя для кідання нагой, з пад'ёму ступака, і беларускія ж іклы, кароткія мячы з лязом шырокім і тоўстым, як каровін язык, і даўжынёю ў дваццаць пяць дзюймаў, з месяцападобным канцом рукаці, для ўпору ў жывот або грудзі, калі кідаешся на ворага, і двума ўпорамі для рук, іклы, прызначаныя для смяротнай рукапашнай у цеснаце. І на ўсім гэтым – рабізна залатых карбовак, эмалі, золата, рубінаў, ажурных накладак. А над усім гэтым, пад шышакамі, арабскімі зярцаламі,

кальчужнымі сеткамі і булатнымі шаломамі – вочы, якія і хвіліны не задумаюцца над тым, ужыць гэтую сталь або не ўжыць» [6, с. 14–15].

Вусная народная творчасць арганічна ўплятаецца пісьменнікам у палатно рамана. Адзначае гэта і даследчыца Л. Прашковіч, сцвярджаючы, што «беларускае Сярэднявечча ў мастацкай інтэрпрэтацыі У. Караткевіча было пазначана не толькі засіллем царкоўна-схаластычнай дагматыкі, але і высокаразвітай народнай культуры, прадстаўленай песнямі, легендамі, прыказкамі і прымаўкамі, паданнямі і іншымі фальклорнымі жанрамі» [4, с. 54].

Сродкам для перадачы нацыянальнага каларыту і эпохі становіцца мова твора: У. Караткевіч ужывае шмат кніжна-архаічнай, гістарычнай лексікі (стараславянізмы, царкоўнаславянізмы, гістарызмы, архаізмы), звяртаецца таксама і да біблейскай афарыстычнасці. Моўнай асаблівасцю рамана з'яўляецца выкарыстанне ў тэксте цытат, эпіграфу з твораў вядомых людзей, рэмінісцэнцый, якія адсылаюць да Бібліі (яркі прыклад такой рэмінісцэнцыі – пачатак рамана, дзе апісваецца гісторыя «падзення агнявога змяя») і іншых сюжэтаў розных эпох і народаў. Адным са спосабаў мастацкага аднаўлення мінулага ў рамане выступае арганічнае злучэнне дакумента і выдумкі, гістарычнага факта і творчай фантазіі аўтара.

Літаратура – гэта мастацтва слова, і адметнасці нацыянальнай мовы, на якой яна ствараецца, з'яўляюцца непасрэдным маркерам яе нацыянальнай своеасаблівасці. Абодва пісьменнікі звяртаюцца да пэўнага набору прыёмаў для перадачы нацыянальнай спецыфікі ў творы. Гэта, у першую чаргу, моўныя сродкі: выкарыстанне латыні, стараславянізмаў, гістарызмаў і архаізмаў, а таксама цытаты і вытрымкі з гістарычных хронік, мастацкіх тэкстаў, Бібліі. Акрамя таго, асаблівая ўвага надаецца апісанням (побыту, архітэктуры пэўнага перыяду гісторыі). Разам з тым, у творах можна знайсці і шэраг адрозненняў. Найбольш істотным з'яўляецца тое, што пісьменнікі па-рознаму адлюстроўваюць гістарычную рэальнасць. Умберта Эка аддае перавагу гістарычным экскурсам, якія прывязаны да пэўных дат, аднак пазбягае шырокіх апісанняў побыту розных слаёў насельніцтва, звяртаецца толькі да аднаго – манахаў, гэтым абумоўліваецца і адсутнасць народнага духоўна-культурнага каларыту (фальклору). Уладзімір Караткевіч у гэтых адносінах цалкам супрацьлеглы італьянскаму пісьменніку. Ён пазбягае дакладнай даціроўкі, але шырока выкарыстоўвае ўскосныя сродкі перадачы нацыянальных і гістарычных адметнасцей жыцця беларусаў: апісанне побыту розных слаёў насельніцтва, замалёўкі архітэктурных збудаванняў, дэталізацыя пры апісанні зброі, ежы, напояў. Гэтыя адметнасці ў падыходзе да стварэння вобраза Сярэднявечча абумоўлены сюжэтам твораў і тымі мэтамі, якія пісьменнікі ставілі перад сабой пры напісанні раманаў.

Артыкул паступіў у рэдакцыю 25.09.2023 г.

[СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ]

1. Андреев, А.Н. Целостный анализ литературного произведения / А.Н. Андреев. – Минск: НМЦентр, 1995. – 144 с.
2. Жирмунский, В.М. Сравнительное литературоведение. Восток и Запад / В.М. Жирмунский. – Л.: Наука, 1979. – 496 с.
3. Эко, У. Имя розы. Роман. Заметки на полях «Имени розы». Эссе / У. Эко; перев. с итал. Е.А. Костюкович. – СПб.: Симпозиум, 1997. – 685 с.
4. Прашковіч, Л.І. Беларускае сярэднявечча ў кантэксце рамана У. Караткевіча «Хрыстос прыязмліўся ў Гародні» / Л.І. Прашковіч // Вобразна-эстэтычны аспект нацыянальнай мастацкай свядомасці: зборнік навуковых артыкулаў выкладчыкаў кафедры беларускай літаратуры / Мазыр. дзярж. пед. ун-т імя І.П. Шамякіна. – Мазыр, 2009. – Вып. 5. – С. 45–55.
5. Конан, У.М. Этнаграфізм у літаратуры / У.М. Конан // Этнаграфія Беларусі: энцыклапедыя / рэдкал.: І.П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 1989. – С. 544.
6. Караткевіч, У. Хрыстос прыязмліўся ў Гародні: Евангелле ад Іуды / У. Караткевіч. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2007. – 589 с.